

Asia: OM 8/41/2015

Oikeusprosessien keventäminen

1. Yleistä

Onko teillä yleistä lausuttavaa työryhmän ehdotuksesta?

Työryhmä on 4.7.2017 luovutetussa mietinnössään päätenyt valmistelevaan hallituksen esityksen muotoon luonnokset oikeudenkäymiskaaren, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja esitutkintalain muuttamisesta. Ehdotetuilla muutoksilla mainittuihin lakeihin tavoiteltaisiin oikeusprosessien keventämistä yleisissä tuomioistuimissa.

Työryhmä on tehnyt perusteellista työtä toimeksiantonsa puitteissa. Merkille pantavaa on, että arvioidessaan esitystensä taloudellisia vaikutuksia, työryhmä on pyrkinyt rohkeasti laskemaan niiden hintalappua konkreettisin säästösummin. Esitystapa on tietysti varsin haasteellinen, koska pohjalukuina käytetyt tuomioistuinten työajanseurantajärjestelmästä Tarmosta saadut pohjaluvut ovat tunnetusti vain suuntaa antavia, ja niihin liittyy merkittäviä epävarmuustekijöitä.

Oulun syyttäjänvirasto katsoo, että uudistusesitykset ovat kauttaaltaan hyvin perusteltuja ja helposti laajalti käyttöön otettavissa. Toimeksiantonsa puitteissa työryhmän olisi ollut mahdollista valmistella ja esittää tuomioistuinten kokoonpanomuutosten, rikosasioiden kirjallisen menettelyn käyttöalan laajentamisen, rikoksesta epäillyn esitutkintatiloissa pysymisen, syytetyn läsnäolovelvollisuuden lieventämisen ja videokuulemisen lisäämisen ohella myös muita tarkoituksenmukaisina pitämiään keinoja oikeusprosessien keventämiseksi. Työryhmä on löytänyt mainitun viiden asiakokonaisuuden lisäksi pari muuta keinoa, jotka liittyvät pääkäsittelyiden lykkäämiseen, asioiden vireillepanoon ja valmisteluun sekä ylimääräiseen muutoksenhakuun. Oikeudenhoidon uudistamisohjelmaan vuosille 2013-2025 (mietintöjä ja lausuntoja 16/2013) kirjatusta asioista esimerkiksi hallinnollisten sanktioiden käyttöalan laajentamisesta olisi viraston käsityksen mukaan voinut löytää oikeusprosesseja keventäviä asioita, jotka toisivat merkittäviä säästöjä rikosprosessiketjun kaikille toimijoilla. Tosin tiedossa on, että toisaalla (liikenne- ja viestintäministeriön hallinnonalalla) on valmisteltu hallinnollisia sanktioita, jotka ovat ainakin lehtitietojen perusteella saaneet lausuntopalautteessa osakseen laajaa kritiikkiä varsinkin oikeudenhoidon parissa työskenteleviltä tahoilta.

2. Kokoonpanosäännökset

a) Lausuntonne käräjäoikeuden kokoonpanosäännöksiä koskevista muutosehdotuksista

Työryhmän toimeksianto ei koskenut lautamiesjärjestelmästä luopumista tai sen muuttamista. Näin ollen varsin luonnollista on, että työryhmä on arvioinut mietinnössään yhden tuomarin kokoonpanon laajentamista. Jo 11.1.2016 päivätyssä arviomuistiossa nämä kaksi asiaa nähtiin vaihtoehtoisina ratkaisumalleina oikeusprosessien keventämiselle käräjäoikeuksissa. Työryhmän ehdotukset yhden tuomarin kokoonpanon päätösvallan laajentamisesta ovat perusteltuja. Rangaistusmaksimin korottaminen pääsääntöisesti neljään vuoteen vankeutta eli käytännössä valtaosaan törkeitä tekemuotoja tulee jo sinänsä lisäämään ratkaisukokoonpanon käytettävyyttä aika merkittävästi. Esimerkiksi kaikki talousrikokset voitaisiin jatkossa käsitellä yhden tuomarin kokoonpanossa. Samalla päästäisiin eroon hieman keinotekoisesta kymmenen kohdan listarikosjärjestelmästä. Ratkaisukokoonpanon ulottaminen kaikkien asianomistajien ja vastaajien suostumuksella rikoksiin, joista ei ole säädetty kuutta vuotta ankarampaa rangaistusta tulee käsityksemme mukaan lisäämään kokoonpanon käytettävyyttä entisestään. On vaikea kuvitella, että rikosasian asianosaiset tulisivat jatkossa toistuvasti vaatimaan lautamiehiä ratkaisukokoonpanoon esimerkiksi raiskaus-asiaa tuomioistuimessa käsiteltäessä.

Nähtäväksi jää miten ehdotettua uutta kahden tuomarin kokoonpanoa (OK 2:11) tuldtisiin jatkossa soveltamaan. Voisi kuvitella, että siitä voisi tulla melko yleinenkin kokoonpanovaihtoehto tavallista laajempiin juttuihin, joissa esitutkimateriaalia on paljon ja jossa näytön arvioiminen on tästä tai jostakin muusta syystä ongelmallista - ei kuitenkaan vielä niin ongelmallista, että juttu pitäisi viedä kolmen lainoppineen jäsenen kokoonpanoon. Jutun syyttäjällä voisi olla mahdollisuus esityksen tekemiseen kokoonpanosta haastehakemuksen info-lehdellä.

b) Lausuntonne hovioikeuden kokoonpanosäännöksiä koskevista muutosehdotuksista

Työryhmän esitykset hovioikeuden kokoonpanosäännösten uudistamisesta ovat Oulun syyttäjänviraston käsityksen mukaan perusteltuja ja toteuttamiskelpoisia.

c) Lausuntonne korkeimman oikeuden kokoonpanosäännöksiä koskevista muutosehdotuksista

Korkeimman oikeuden osalta viittaamme sellaisenaan edellä hovioikeuden kokoonpanosäännösten uudistamisesta lausumaamme.

3. Kirjallinen menettely

Lausuntonne kirjallista menettelyä koskevista muutosehdotuksista

Työryhmä on pohtinut kirjallista menettelyä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön ja perustuslain perusoikeusmyönteisen tulkinnan valossa. Ilmeisesti menettelyn laaja käyttö (Helsinkiä lukuun ottamatta) on jossain määrin pelästyttänyt työryhmän jäsenet. Mietinnön sivulla 39 siteeratut perustuslakivaliokunnan kannanotot suullisen käsittelyn puolesta ja maininnat kirjallisesta menettelystä poikkeuksena pääsääntöön kuvaavat hyvin näitä pelkoja.

Vielä edellä mainitussa arviomuistiossa päädyttiin esittämään vaihtoehtoja kirjallisen menettelyn käyttöalan laajentamisesta. Nyt työryhmä lausuu yksiselitteisenä kantanaan, ettei ole aiheellista laajentaa kirjallisen menettelyn soveltamisalaa tai korottaa menettelyssä tuomittavaa enimmäisrangaistusta. Kantaa perustellaan perustuslain vaatimuksilla. Oulun syyttäjänvirasto toteaa, että vaikka lisäksemme joidenkin muidenkin syyttäjänvirastojen syyttäjät esittävät määrällisesti noin 50 % haastehakemuksista ratkaistavaksi kirjallisessa menettelyssä, käräjäoikeudet kaikkialla Suomessa ratkaisevat tosiasiallisesti enimmillään noin 40 % kaikista rikosasioista kirjallisessa menettelyssä. Näin ollen vähäiset muutokset menettelyn soveltamisalassa tai tuomittavassa enimmäisrangaistuksessa pysyttäisivät menettelyn todennäköisesti edelleen poikkeuksena pääsäännöstä.

Joka tapauksessa käräjäoikeuksien istuntokäsittelyyn etenee edelleen juttuja, jotka voitaisiin käsitellä kirjallisessa menettelyssä (mietintö s. 39). Ratkaisuksi työryhmä esittää syyttäjän seuraamuskannanoton terävöittämistä. Syyttäjän tulisi jatkossa esittää kantansa enimmäisrangaistuksesta. Oulun syyttäjänvirasto toteaa, että jo nyt valtaosaan niistä haastehakemuksista, joita esitetään kirjalliseen menettelyyn, sisältyy syyttäjän konkreettinen seuraamuskannanotto. Tosin se esitetään nykyisin useasti syyttäjän vähimmäisrangaistusvaatimuksena (tuomittava vähintään - - - pituiseen vankeusrangaistukseen). Tuomarit kuitenkin tulkitsevat kokemuksemme mukaan nämä kannanotot usein rajana, jota ei tule ylittää. Muutos vaatii syyttäjiltä jatkossa vähäisiä tarkistuksia työtapoihinsa. Nähtäväksi jää, tuleeko uudistus lisäämään vastaajien halukkuutta suostua kirjalliseen menettelyyn.

ROL 5 a luvun 1 §:n 1 momentin 4-kohtaan ehdotettu muutos on järkevä. Sellaisenaan se tuskin kuitenkaan lisää kovinkaan paljoa menettelyn käytettävyyttä. Puutteet tässä suhteessa esitutkinnassa on nykyisin pyritty paikkaamaan hankkimalla asianomistajalta jälkikäteen kirjallinen suostumus.

4. Yhden kosketuksen periaate

Lausuntonne paikallapysymisvelvollisuutta haasteen tiedoksiantamista varten koskevasta ehdotuksesta (ETL 10:2a)

Yhden kosketuksen periaatteen käyttöä tulisi Oulun syyttäjänviraston käsityksen mukaan tuntuvasti lisätä. Rikollisuus kansainvälistyy ja myös kotimaan rajojen sisäpuolella näyttää liikkuvan paikasta toiseen siirtyviä henkilöitä, joilla on entistä useammin selvitettävää myös oikeuslaitoksen kanssa. Usein nämä henkilöt ovat asunnottomia tai ainakin heidän tietonsa viranomaisten rekistereissä ovat vanhentuneet. Jotta heidät voitaisiin heti esitutinnan päätyttyä haastaa ja kutsua asiansa tuomioistuinkäsittelyyn, syyttäjällä täytyy olla muutama tunti aikaa valmistella haastehakemusta ja siihen liittyviä asiakirjoja. Esitetty kuuden tunnin aika, jonka rikoksesta epäilty enintään joutuisi pysymään esitutkintaviranomaisen toimipaikassa, on varsin kohtuullinen. Ilmeisesti valtaosassa asioita aika tulisi asettumaan huomattavasti alle kuuden tunnin.

Syyttäjän määräys voinee olla myös suullinen mutta dokumentoinnin kannalta vapaamuotoinen kirjallinen määräys lienee suositeltavaa.

5. Syytetyn velvollisuus osallistua henkilökohtaisesti oikeudenkäyntiin

Lausuntonne syytetyn läsnäoloa oikeudenkäynnissä koskevista muutosehdotuksista (ROL 8 luku ja OK 26:20)

Työryhmä on pohtinut ansiokkaasti 11.1.2016 julkaistun arviomuistion pohjalta syytetyn velvollisuutta osallistua henkilökohtaisesti oikeudenkäyntiin. Läsnäolovaatimukset ja ennen kaikkia siitä tehdyt tulkinnat esimerkiksi videoneuvottelun käytöstä ovat olleet jonkinlainen sokea piste suomalaisessa rikosprosessissa. Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksen (KKO:2015:15) valossa nämä vaatimukset ovat sitä paitsi olleet joiltakin osin myös ihmisoikeussopimusten vastaisia. Näyttäisi siltä, että myös Suomessa oltaisiin vihdoin valmiita antamaan rikosjutun asianosaiselle mahdollisuus itse päättää, vaatiiko hänen oikeusturvansa henkilökohtaista läsnäoloa tuomioistuimen pääkäsittelyssä. Oulun syyttäjänvirasto kannattaa työryhmän ehdotuksia kaikilta osin ja katsoo, että esitetyt muutokset keventävät merkittävästi oikeusprosesseja niin kärjä- kuin hovioikeudessakin.

6. Videoyhteyden käyttö

Lausuntonne videoyhteyden käyttöä koskevista muutosehdotuksista

Videoyhteyden käyttöä ollaan tuntuvasti lisäämässä. Jatkossa vastaajan olisi mahdollista osallistua oikeudenkäyntiin videoyhteydellä, milloin sen katsotaan olevan soveliaista. Myös muiden asianosaisten - jopa syyttäjän - ja asiamiesten/avustajien mahdollisuuksia videoyhteyden käyttöön tultaisiin lainsäädännössä lisäämään. Laissa myös määriteltäisiin selkeästi, että videokuuleminen vastaa henkilökohtaista läsnäoloa oikeussalissa. Viimeksi mainittu on asia, joka on nykyisen lain voimassa ollessa aiheuttanut tulkintaerimielisyyksiä.

Uudistuksen taloudelliset ja muut hyödyt ovat mielestämme erittäin merkittäviä erityisesti harvaan asutuilla Itä- ja Pohjois-Suomen alueilla. Videotekniikkakin on edistynyt ajan saatossa niin paljon, että tekniikan pettämistä ei tarvitse pelätä, joskin siihen on syytä varautua. Oulun syyttäjänvirasto kannattaa myös videotekniikan lisäämisen osalta työryhmän esityksiä.

7. Muut ehdotukset

a) Lausuntonne pääkäsittelyn lykkäämistä koskevista muutosehdotuksista (OK 6:11 ja ROL 6:11)

Työryhmä esittää, että oikeudenkäymiskaareen ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettuun lakiin sisältyvistä ehdottomista aikarajoista pääkäsittelyjen lykkäämiselle tulisi luopua. Käytännössä varsinkin laajoissa asioissa myös muualla kuin Helsingissä on jouduttu hankaliin tilanteisiin mainittujen ehdottomien määräaikojen kanssa. Nyt tuomioistuimelle annettaisiin harkintavaltaa päättää, miten pääkäsittelyjä on tarkoituksenmukaista toimittaa tietyissä tilanteissa. ROL:n voimaantulosta lähtien käytössä olleeseen keskittämisperiaatteeseen ei kuitenkaan ole tarkoitus kajoa. Katsomme, että uudistukset tältä osin ovat hyödyllisiä ja omiaan keventämään prosesseja.

b) Lausuntonne riita- ja rikosasian vireillepanoa ja valmistelua koskevista muutosehdotuksista (OK 5:5–6 ja ROL 7:4–5)

Internetin ja sähköpostin käytön räjähdysmäisen lisääntymisen myötä myös erilaiset sekavat ja sisältöään vastaamattomiksi asiakirjoiksi otsikoidut kirjoitukset eri viranomaisille ovat näkemyksemme mukaan lisääntyneet. Tuomioistuimet ovat tuskin säästyneet tältä ilmiöltä. On tärkeää, että niiden resursseja ei uhrata tällaisten kirjoitusten selvittelyyn enempää kuin on tarpeen sen toteamiseksi, että edellytyksiä näiden "kanteiden" tai "haastehakemusten" tutkimiseen ei ole. Työryhmän ehdotukset oikeudenkäymiskaaren ja ROL:n muuttamisesta ovat näiltä perusteltuja.

c) Lausuntonne ylimääräistä muutoksenhakua koskevista muutosehdotuksista (OK 31:14a ja OK 31:19)

Työryhmän ehdotukset ylimääräisen muutoksenhaun rajoittamisesta ovat kannatettavia. Mielestämme lainsäädännössä on syytä heti alkuunsa estää pyrkimykset ketjuttamalla moninkertaistaa ylimääräisiä muutoksenhakemuksia, jos käytännössä sama asia on jo kertaalleen hylätty korkeimmassa oikeudessa.

8. Muuta

Onko teillä muuta lausuttavaa työryhmän ehdotukseen liittyen?

Työryhmän mietintö on tarkkaan harkittu kokonaisuus. Mietintöön sisältyvillä uudisuuksilla, jos ne toteutetaan, oikeusprosessit kevenevät kaikissa oikeusasteissa. Näyttäisi siltä, että mitään yhteiskunnallisessa keskustelussa kovin kiistanalaista asiaryhmää ei nyt oltaisi tuomassa suomalaiseseen lainsäädäntöön. Siksi toivomme, että jatkovalmistelu etenisi ripeästi, ja että uudistusten etenemistä tällä hetkellä haittaavat puutteet tietojärjestelmissä saataisiin nopeasti kuntoon.

Virtanen Ilpo
Oulun syyttäjänvirasto